

DE VERWARRING ROND HET PIJPMAKERSMERK "DE KOFFIEPOT"

door P.K. Smiesing

Inleiding

Ruimtegebrek noodzaakte mij mijn verzameling pijpекoppen drastisch uit te dunnen. Vooral de gouwenaar, de meest gevonden en verguisde pijpекop, moest het ontgelden. Met dit type pijpекop heb ik in de loop der jaren mijn merkenbestand grotendeels opgebouwd. Aangezien van elke in de verzameling opgenomen pijpекop steeds de belangrijkste gegevens werden genoteerd, behoefde ik van ieder merk slechts enkele exemplaren te bewaren. Om de beste koppen en afdrukken van de merken te selecteren moesten alle bewaarde pijpекoppen nog eens in de hand genomen worden. Hierbij bleek dat ik in het begin van mijn verzamelperiode verscheidene figuurmerken verkeerd had geïnterpreteerd. Met behulp van de naslagwerken van Duco (1) en Laansma (2) poogde ik de fouten op de kaarten te verbeteren. Aangezien deze werken niet altijd de gevraagde opheldering wisten te geven, werden nog enige beschikbare publikaties op dit gebied geraadpleegd. Bij één van de figuurmerken, de koffiepot, werd de verwarring na het raadplegen zo groot, dat ik aan het eind van het onderzoek voldoende stof had voor dit artikel.

Het merk *de koffiepot* op de hiel van de pijp

In mijn verzameling bevindt zich een gouwenaar (ovoïde) met een flink stuk steel, waarop de naam van de pijpmaker L. VERRYST en de plaats van herkomst IN GOUDA te lezen is. Op de hiel van deze sierlijke kop zien we een slanke langgetuitede pot met deksel en oor. (3) (*Afb. 1*)

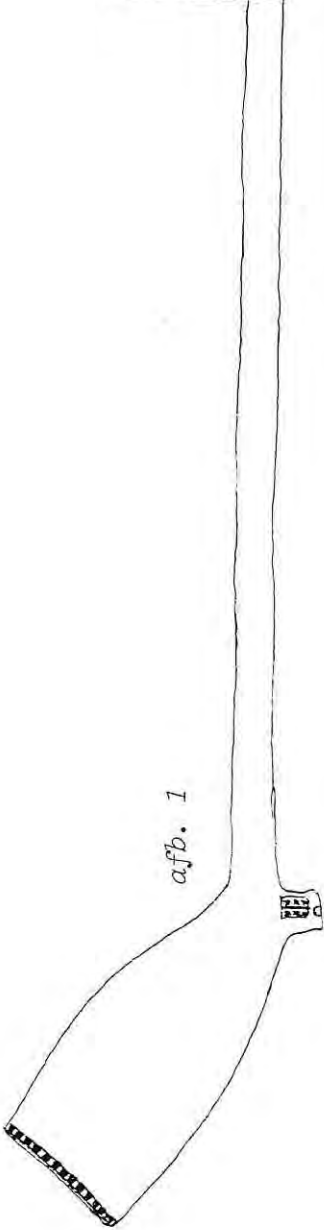
Zoeken we deze pijpmaker op in het werk van Laansma, dan blijkt dat Lieve Verriest in 1730 wordt vermeld als eigenaar van het merk *de koffieketel* en in 1746 als eigenaar van *de koffiepot*. De koffieketel en de koffiepot zijn dus hetzelfde merk.

Dankzij deze bodemvondst weten we nu hoe het merk de koffiepot in die tijd (1730/1746) werd weergegeven.

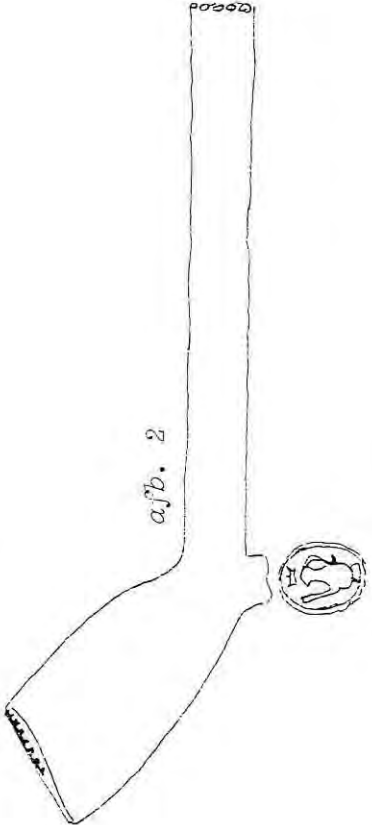
Het merk de koffiepot wisselt in 1746 van eigenaar. (2). Vanaf dat moment is het merk in handen van Jan Brenkman. Hij blijft tot zijn dood, omstreeks 1782, eigenaar van het merk de koffiepot.

Bekijken we bodemvondsten met dit hielmerk, dan zien we dat het merk op trechtersvormige koppen vanaf 1700 ongeveer tot 1730 gekroond is. (*Afb. 2*) Als de trechtersvormige ketel rond 1730 plaats maakt voor de vroege ovoïde kop, dan is het merk zonder kroon. (*Afb. 3*) Ook op pijpen uit het laatste kwart van

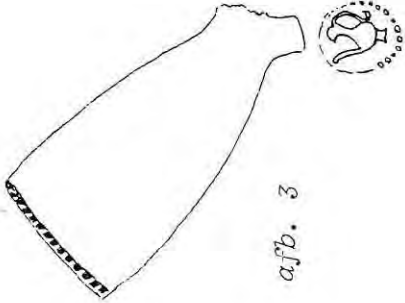
LYRRYSTIG
LITTOURNA
LITTOURNA

afb. 1

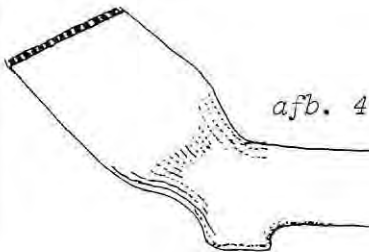

afb. 2

afb. 3

afb. 4

1700
 1710
 1720
 1730
 1740
 1750
 1760
 1770
 1780
 1790
 1800

schekkan/flapkan
 1675/1685-1770
 vroege versie

152a

idem gekroond,
 begin 18de eeuw

152b

idem. late versie

152c

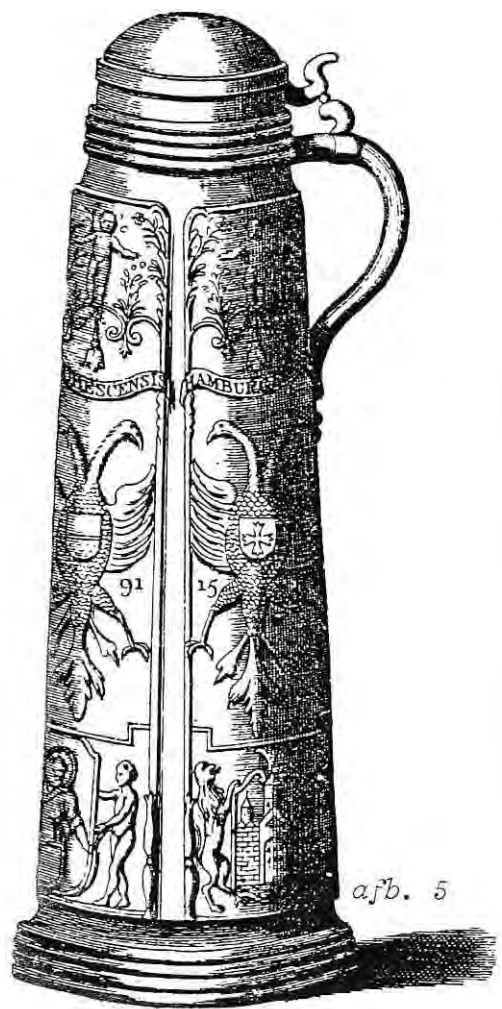
koffiepot/koffieketel
 1710/1725-1789

154

koffiekan
 1705/1720-1775

155

afb. 5

Een flapkan.

de 17e eeuw is het hielmerk ongekroond. (Afb. 4)

Een ander merk, dat vaatwerk voorstelt waaruit koffie werd geschonken, is *de koffiëkan*. Aangezien deze kan is voorzien van drie poten en een kraan, is verwarring met de koffiëpot uitgesloten. We zullen overigens de kraantjeskan en de koffiëpot niet vòòr het laatste kwart van de 17e eeuw als merk op de pijpen aantreffen, want de koffie werd eerst in die periode van de 17e eeuw populair. (7)

De koffiëpot in de naslagwerken

Het boek van Laansma (2), dat geheel is samengesteld uit de merkenboeken van het Goudse pijpmakersgilde, geeft ons een overzicht van de pijpmakersmerken en hun eigenaren. Zoals de auteur in zijn voorwoord aangeeft, werden de figuurmerken soms op verschillende manieren aangeduid. Hierdoor wordt het benoemen en het herkennen van de figuurmerken er niet eenvoudiger op en zijn we aangewezen op de determineerwerken.

Zoeken we het figuurmerkje dat we hebben leren kennen als de koffiëpot op in het naslagwerk van Duco (4), dan zien we echter dat dit merk *schekkan/flapkan* genoemd wordt. (4)

Het merk *de schekkan* was in 1730 tot omstreeks 1759 in handen van Cornelis de Roos en vanaf 1759 van Maarte Verzijl. Gezien de de eerder genoemde vondst met naamstempel op de steel, gecombineerd met gegevens uit Laansma, is de benaming *schekkan* onjuist. Als *koffiëpot/koffiëketel* vinden we bij Duco (5) een getuiste pot met deksel en hengsel, die boven open vuur gehangen werd. Ook voor dit merk zal een andere benaming gekozen moeten worden.

Een "flapkan" is volgens Van Dale (6) een drinkkan met deksel. Ook de bekende historicus Schotel (7) weet te melden: "Het bier werd in kannen van een of twee vanen (twee of vier pinten) op tafel gebracht. Men dronk het uit tinnen kroezen en bekere of uit flapkannen." Op dezelfde bladzijde vinden we een afbeelding van zo'n fraaie kan. (Afb. 5)

Het pas verschenen boek "Kleipijpen" (8) neemt de verwarring rond de koffiëpot niet weg. Bij nr. 234 op pag. 49 wordt de slanke koffiëpot opnieuw *schekkan* genoemd. Op pag. 133 vinden we bij de nrs. 637 en 639 de koffiëpot als zijmerk afgebeeld. Ook hier vinden we de naam *schekkan*. De twee keteltjes met tuit, deksel en hengsel, pag. 49 de nrs. 235 en 236, worden weer *koffiëketels* genoemd.

Zoeken we dit vaatwerk bij Friederich op (9), dan bemerken we, dat ook deze auteur moeite heeft met de benamingen. Wij moeten hierbij wel in overweging nemen, dat in 1973, toen de auteur

zijn manuscript voltooide, de studie van de kleipijp nog in de kinderschoenen stond.

NOTEN

- 1 D.H.Duco, Merken van Goudse pijpenmakers 1660-1940, 1982
- 2 S.Laansma, Pijpmakers en pijpmerken 1724-1865, 1960/1977
- 3 Gegevens van deze bodemvondst: een Gouds wapen op de linkerzijde van de hiel. Het hielmerk is ongekroond.
Maten: H 48,8; B 22,0; doorsnede kopopening 17,0.
Datering: 1739 - 1746.
- 4 Duco, pag. 60, nr. 152a,b,c
- 5 Duco, pag. 61, nr. 154
- 6 Van Dale, Groot woordenboek der Nederlandse taal, 1976
- 7 Prof. Dr. G.D.J. Schotel, Het Maatschappelijk Leven onzer Voorvaderen in de Zeventiende Eeuw, naar druk uit 1905, pag. 11.
- 8 W.Krommenhoek en A.Vrij, Kleipijpen, Drie eeuwen Nederlandse kleipijpen in foto's, 1986
- 9 F.H.W.Friederich, Pijpelogie, Vorm, versiering en datering van de Hollandse kleipijp, 1975

OPROEP

Aanprijzingen op pijpen

Zoals er op 17e en 18e-eeuwse schotels, kommen e.d. aanprijzingen gevonden worden voor koffie, thee, spijs enz. komen deze ook voor op 17e en 18e-eeuwse pijpen.

Bijvoorbeeld op de steel van een Willem III-pijp (no.805 in "Kleipijpen" door W.Krommenhoek en A.Vrij) staat de tekst:

DIE NAER ORANIEN HAIKT
OOK DESE PIP NIET LAECKT

Of op een pijpekop uit ca. 1750 (van Verzijl, hielmerk: de Leeuw in de Hollandse Tuin) is op de voorzijde 'Bacchus op het vat' afgebeeld met in zijn rechterhand een druiventros en in de linker een roemer, op de achterzijde twee leeuwen met het Goudse wapen. Aan weerszijden staat de fraaie tekst:

T. PYPIE EN T. GLAASIE IS
DAT NIET LEKKER BAASIE

Heeft u ook dergelijke (koddige) aanprijzingen in uw pijpenbestand? Wees dan zo vriendelijk en laat dit dan met de overige pijpgegevens weten aan:

Cees Faas, Noorderhoofdstraat 189, 1561 AT Krommenie